

Єрмолова В. М., <https://orcid.org/0000-0002-6073-0449>

Кроль І. М., <https://orcid.org/0000-0003-3021-3181>

**УКРАЇНСЬКІ ОЛІМПІЙСЬКІ ЧЕМПІОНИ ХХ СТОЛІТТЯ:
СПОРТИВНИЙ ШЛЯХ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ
(100-річчя від дня народження Віталія Романенка, 90-
річчя – Поліни Астахової та Володимира Голубничого)**

Олімпійська академія України

Annotation. The article examines the role of Ukrainian Olympic champions of the 20th century in preserving the historical heritage of the Olympic movement and promoting its moral and humanistic values. Using the life and careers of Vitaliy Romanenko, Polina Astakhova, and Volodymyr Holubnychy as examples, it demonstrates how their sporting achievements serve as a source of education, inspiration, and the formation of value-based orientations for younger generations.

Keywords: Olympic sport; Olympic values; Olympic heritage; Ukrainian Olympic champions; humanistic potential of sport.

Актуальність теми дослідження. Ювілейні дати українських олімпійських чемпіонів ХХ ст. (90–100 років від дня народження) відкривають унікальну можливість нагадати про їхній внесок у розвиток олімпійського спорту та популяризацію морально-гуманістичних цінностей. Життєдіяльність і спортивні досягнення Віталія Романенка, Поліни Астахової та Володимира Голубничого надихають, виховують дисципліну і витривалість, формують ціннісні орієнтири молодого покоління та сприяють збереженню історичної спадщини олімпійського руху.

Мета дослідження полягає у вивченні спортивного шляху Віталія Романенка, Поліни Астахової та Володимира Голубничого, виявленні їхніх ціннісних орієнтирів та визначенні їх місця в олімпійській спадщині.

Методи дослідження. Аналіз документальних матеріалів, мережі Інтернет, синтез та узагальнення.

Результати досліджень. Ювілей чемпіона – це доречний момент звернутися до його життєвого шляху як цілісної історії становлення особистості, спортсмена й громадянина. Вшановуючи ювілярів, олімпійська родина та спортивна

спільнота продовжують традицію збереження історичної пам'яті й передачі олімпійських цінностей наступним поколінням.

Віталій Романенко: стрільба як школа характеру. Віталій Петрович Романенко народився 13 липня 1926 року в селі Русанів Броварського району Київської області. У 1940 р. сім'я, втікаючи від війни, переїхала до Новосибірської області. У 1943 р., у 17 років, хлопець добровільно пішов на фронт. Свій бойовий шлях почав на I-му Українському фронті у Польщі. Перемогу зустрів під Берліном. Цей бойовий досвід виховав у ньому дисципліну, витривалість і відповідальність, що пізніше стали основою його спортивних досягнень і життєвої філософії. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни I та II ступенів, медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» [5].

Після війни Романенко закінчив Сумське артилерійське училище та продовжив службу в Київському військовому окрузі (м. Лубни, 25-та Чапаєвська дивізія) у званні лейтенанта.

Цікавий випадок став початком його стрілецької кар'єри. У 1948 р. генерал-полковник А. Гречко (майбутній маршал і Міністр оборони СРСР, 1967–1976) перевіряв дивізію на вправність у стрільбі. Незважаючи на високу температуру, Віталій вийшов на вогневий рубіж і показав ідеальні результати: карабін – 30 із 30, пістолет – 50 із 50.

У 1953 році Романенко сформував команду стрільців Київського військового округу, яка стала чемпіоном округу. Він увійшов до збірної команди округу, здобувши на чемпіонаті Радянської Армії дві срібні та одну бронзову медалі, а також повторив успіх на чемпіонаті України і виборів срібло в складі збірної України на чемпіонаті СРСР.

Уже у 1954 р. Романенко був зарахований до збірної СРСР, взяв участь у чемпіонаті світу в Каракасі (Венесуела), де здобув п'ять золотих і одну срібну медаль, став триразовим чемпіоном світу та отримав звання заслуженого майстра спорту. Виступаючи у 1955 р. на чемпіонаті світу в м. Осло (Норвегія) здобув дві золоті та срібну медалі. Чемпіонат Європи 1956 р. в м. Гельсінкі (Фінляндія) приніс три золоті медалі.

Знання та навички, отримані від батька – шкільного вчителя з військової підготовки, моральні і ціннісні орієнтири, прищеплені йому з дитинства, визначили подальший шлях Романенка як олімпійського чемпіона та наставника.

Найвищим піком спортивної кар'єри атлета став його виступ на Іграх XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні (Австралія). Віталій Романенко здобув золоту медаль у змаганнях зі стрільби з рушниці на дистанції 100 м, набравши 441 очко з 500 можливих. Феноменальна влучність нашого земляка приголомшила всіх провідних світових авторитетів у кульовій стрільбі. Ніхто з них навіть не припускав, що на змаганнях найвищого рівня можна здобувати перемоги так неймовірно красиво й яскраво. Спортсмен встановив одночасно олімпійський та світовий рекорди. Попередній олімпійський рекорд він перевищив на 28 очок, а світовий – на 11 очок. Цей рекорд залишається неперевершеним і увійшов до розряду довічних, адже Ігри у Мельбурні були останніми, до програми яких входили змагання зі стрільби у вправі «олень, що біжить» [5].

У медальній скарбниці Віталія Романенка близько двох із половиною сотень медалей, здобутих на змаганнях різного рівня, серед яких одна олімпійська (1956), 9 золотих і 3 срібних медалі чемпіонатів світу (1954, 1958, 1961, 1962), 3 золоті медалі чемпіонатів Європи (1955, 1959) [2.].

З 1965 р. працював тренером збірної команди СРСР та олімпійської збірної з кульової стрільби, а також тренером збірної команди України. Він виховав двох олімпійських чемпіонів Я. Железняка та О. Газова, 8 чемпіонів світу, 8 чемпіонів Європи, а також численних чемпіонів Радянського Союзу та України [12].

Колись непереможний стрілець, олімпійський чемпіон, полковник Віталій Романенко останні роки життя провів у страшній скруті і пішов у засвіти 3 жовтня 2010 року у віці 84 років.

Поліна Астахова – втілення естетичних і моральних цінностей олімпізму. Поліна Григорівна Астахова народилася 30 жовтня 1936 року у м. Запоріжжя. Дитинство майбутньої олімпійської чемпіонки припало на тяжкі роки Другої світової війни. У пошуках порятунку та безпеки родина була змушена поневірятися країною, що стало серйозним випробуванням і загартувало характер дівчини з ранніх років. У дитинстві вона була слабкою та часто хворіла: під час проживання в заполярному Північноуральську лікарі виявили в неї відкриту форму туберкульозу. Згодом захворювання спричинило ускладнення на ноги, через що дівчина майже втратила

здатність ходити. За порадою медиків родині довелося змінити клімат й переїхати до іншого міста – Донецька [6].

Поліна розпочала заняття гімнастикою у 13 років під керівництвом заслуженого тренера СРСР Володимира Смирнова. Через запізнення на початок навчального року, пов'язане з переїздом родини до Донецька, дівчина вирішила продовжити освіту в Донецькому технікумі фізичної культури і спорту.

У 1954 р. вона вперше взяла участь у чемпіонаті СРСР, представляючи товариство «Шахтар». Наступного, 1955 р., виконала норматив майстра спорту СРСР. Поліна багато працювала і вже 1955-го пробилася до збірної зі спортивної гімнастики, у складі якої виступала протягом 1955–1966 рр.

Дебют гімнастки на світовій арені відбувся на Іграх XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні.

Учасниця Ігор трьох Олімпіад (1956, 1960, 1964). У її медальному доробку гімнастки 10 олімпійських медалей, серед яких 5 золотих, 2 срібні та 3 бронзові нагороди; 3 золоті та 1 срібна медаль чемпіонатів світу; 4 золоті та 2 срібні медалі чемпіонатів Європи [1, 7].

Струнку білявку любили по всьому світу. Астахову вважали найелегантнішою гімнасткою свого часу, і західні ЗМІ давали їй прізвиська «Мадонна» та «Берізка». Навіть найжорсткіші правителі й впливові члени правлячих родин не могли встояти перед привабливістю української гімнастки, яка завойовувала серця не тільки спортивною досконалістю, а й красою, внутрішньою силою та елегантністю рухів [8].

Через проблеми із серцем їй довелося завершити спортивну кар'єру і перейти у 1972 р. на роботу тренером збірної УРСР. Доброзичлива й водночас неймовірно сильна духом, Поліна Григорівна була для своїх учнів живим і надихаючим прикладом справжньої спортсменки та чемпіонки. Серед її підопічних – олімпійські чемпіонки Стелла Захарова, Лілія Подкопаєва.

У 1996 р. Поліна Григорівна вийшла на пенсію. Особисте життя, попри її вроду, складалося непросто. Перший шлюб дуже швидко розпався, а згодом зазнав невдачі й другий. За словами самої спортсменки, причина була в постійній зайнятості: для неї існувала лише гімнастика. Вона проживала у Києві у своїй квартирі (тоді – на проспекті Перемоги) разом із донькою Оленою, онуком Сергієм та зятем Юрієм. Останні роки життя були важкими: низька пенсія, погіршення здоров'я та важка

форма бронхіальної астми, що потребувала дорогого дихального апарату. Вона навіть була вимушена продати свої медалі, щоб покрити витрати на лікування. В останні роки життя їй допомагали учениця Лілія Подкопаєва та колишній чоловік Тимофій Нагорний [10].

Видатна гімнастка нагороджена орденами Трудового Червоного Прапора, княгині Ольги III ступеня та медаллю «За трудову доблесть». У 2002 р. Поліну Астахову було включено до Міжнародної зали гімнастичної слави.

Поліни Астахової не стало 5 серпня 2005 року (68 років) після серцевого нападу. Її поховали на Байковому кладовищі м. Києва (ділянка № 496). На її могилі встановлено великий чорний меморіал із зворушливим зображенням гімнастки під час виконання вправи на колоді, а поруч – фігура лебедя, що символізує вічний політ і незгасну пам'ять про видатну спортсменку.

Феномен спортивної кар'єри Володимира Голубничого. Володимир Степанович Голубничий народився 2 червня 1936 року у м. Суми. У роки німецької окупації Сум (1941–1943) Володя разом із матір'ю ходив до навколишніх сіл, обмінюючи довоєнні речі на харчі як єдиний засіб виживання. Під час однієї з таких поїздок він зазнав удару фашистським чоботом у живіт, наслідки якого далися взнаки згодом. Попри всі труднощі, і він, і його мати пережили окупацію та дочекалися визволення міста й завершення війни [9].

По закінченні семирічної школи (1952) Володимир почав працювати учнем слюсаря-ремонтника в механічному цеху заводу всесоюзного підпорядкування та продовжив навчання у восьмому класі вечірньої школи робітничої молоді. Фізично розвинений і дуже активний підліток, він із задоволенням випробовував себе у різних видах спорту, надаючи особливу перевагу лижним перегонам. З часом Володимир почав регулярно відвідувати тренування з лижних гонок, а навесні тренер, щоб не переривати підготовку, познайомив його зі спортивною ходьбою – технічно складним видом легкої атлетики. У хлопцеві відразу помітили природну здатність швидко опановувати техніку та невгамовне прагнення бути кращим [11].

У 1953 р. Володимир Голубничий вступив до Школи тренерів при КДІФК на лижне відділення. Саме тоді мудре та тактичне втручання тодішнього завідувача кафедри легкої атлетики

Зосими Синицького сприяло тому, що хлопець почав удосконалювати свою майстерність у спортивній ходьбі, а не в лижних гонках. Навчання продовжив у КДІФК (нині Національний університет фізичного виховання і спорту України), який закінчив у 1969 р.

Наполеглива праця та постійне прагнення до вдосконалення принесли відчутний результат: на своєму дебютному чемпіонаті України у 1955 р. Володимир виборов перше місце, встановив світовий рекорд у спортивній ходьбі на 20 км – 1:30.02,8.

Після успішного сезону 1955 р. Володимир разом із тренером Василем Поляковим розпочав підготовку до Ігор XVI Олімпіади. Однак навесні 1956 р. спортсмена раптово почали турбувати болі в печінці, ймовірно пов'язані з давньою травмою від фашистського чобота. Через це він узяв академічну відпустку та поїхав на лікування до Сум. Серйозна хвороба тимчасово перервала кар'єру перспективного легкоатлета: на одужання, завдяки зусиллям кращих лікарів і підтримці тренера, пішло близько трьох років.

Завдяки високій працездатності і наполегливості атлет повернувся у великий спорт і досяг високих результатів. Тривалість спортивної кар'єри Володимира Голубничого – майже чверть століття – є рідкісним явищем у спорті вищих досягнень. За цей час він подолав тисячі кілометрів, що в сукупності перевищують довжину земного екватора. Він п'ять разів виступав на Іграх Олімпіад і щоразу залишав помітний слід: золоту олімпійську медаль він здобув на Іграх XVII та XIX Олімпіад (Рим, 1960, Мехіко 1968), бронзову нагороду на Іграх XVIII Олімпіади (Токіо, 1964), а срібну – на Іграх XX Олімпіади (Мюнхен, 1972). На чемпіонатах Європи здобув медалі усіх трьох ґатунків, двічі вигравав срібло на Кубках світу. Рекордсмен світу (1955, 1958) [4].

Його шлях до перемоги завжди був тернистим і непростим. Але навіть у ті моменти, коли здобути перемогу не вдавалося, Голубничий боровся до кінця, демонструючи справжній спортивний героїзм. Важко визначити, коли в ньому прокинувся справжній боєць. Його характер загартувувало життя та випробовувала на міцність спортивна ходьба.

Після завершення спортивної кар'єри перейшов на тренерську роботу, не припиняв передавати свій досвід новому поколінню спортсменів.

Володимир Голубничий був удостоєний численних державних нагород і відзнак. Серед них – Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (2020), Орден «За заслуги» I ступеня (2016), II ступеня (2007) та III ступеня (2002), а також радянські нагороди: Орден «Знак Пошани» (1969), Орден Трудового Червоного Прапора (1960) і Медаль «За трудову доблесть» (1972).

На знак визнання видатних заслуг у галузі світового спорту та відданості олімпійським ідеалам Володимир Голубничий першим серед українців був удостоєний срібного Олімпійського ордена (2000) [3].

2012 р. Володимира Голубничого було включено до Зали Слави Міжнародної Асоціації легкоатлетичних федерацій (IAAF). Його ім'я занесено до Книги рекордів Гіннеса.

16 серпня 2021 року на 85 році перестало битися серце найкращого спортсмена XX сторіччя зі спортивної ходьби на 20 км Володимира Голубничого. Був похований на Центральному кладовищі Сум.

Висновки. Проведене дослідження, присвячене відзначенню у 2026 р. ювілейних дат видатних українських спортсменів – 100-річчю Віталія Романенка та 90-річчю Поліни Астахової і Володимира Голубничого, – дозволило відтворити їхній спортивний шлях, простежити ключові етапи кар'єри та визначити фактори, що сприяли їхнім видатним досягненням.

Виявлено, що основними ціннісними орієнтирами спортсменів були наполегливість, самовдосконалення, дисципліна та відданість спорту, які дозволяли долати труднощі та досягати високих результатів на національному та міжнародному рівнях.

Їхній спортивний шлях і діяльність підтверджують визначальний внесок у олімпійську спадщину України, слугуючи яскравим прикладом для наступних поколінь та джерелом натхнення для молоді.

Список літератури.

1. Бубка С. Н., Булатова М. М. Олімпійське сузір'я України: атлети. Київ: Олімп. літ., 2010. 165 с.
2. Бубка С. Н., Булатова М. М. Олімпійське сузір'я України: тренери. Київ : Олімпійська література, 2011. 252 с.
3. Булатова М. М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях. Київ : Олімпійська література, 2009. 400 с.

4. Вертіль О. Голубничий: 20 кілометрів до триумфу. Суми : Мрія, 2017. 190 с.
5. Григор'єв В. М. Романенко, Віталій Петрович // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Романенко, Віталій Петрович>.
6. Драга О. П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики Поліна Астахова. Газета «Факти». 31 жовтня 2000. URL: <https://fakty.ua/ru/105094-pyatikratnaya-olimpijskaya-chempionka-po-sportivnoj-gimnastike-polina-astahova-quot-ranshe-menya-znal-ves-mir-a-teper-uznayut-tolko-alkogoliki-vo-dvore-quot>
7. Історія спортивної гімнастики в Україні / Уклад.: П. І. Євстратов, Я. Б. Зорій, О. Д. Гауряк. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2016. 107 с.
8. Левенштейн І. Поліна Астахова: як на Брест-Литовському проспекті виросла «берізка». URL: <https://champion.com.ua/ukr/gymnastics/polina-astahova-ukrajinska-legenda-svitovoji-gimnastiki-1037651/>
9. Маєвський В. Супердистанція Володимира Голубничего. Олімпійська арена. 2006. № 6.
10. Павлова О. Краса української гімнастки підкорила Брежнева і Кастро, а журналісти називали Мадонною: неймовірна чемпіонка виступала навіть після серцевого нападу. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/sport-oboz/ii-krasa-pidkorila-golovu-srsr-i-kastro-ukrainska-gimnastka-yaka-vistupala-navit-pislya-sertsevogo-napadu.htm>
11. Тумасов Ю. Володимир Голубничий: Кавалер срібного Олімпійського ордена. URL: <https://uaf.org.ua/2019/06/02/volodymyr-holubnychyi-kavaler-sribnoho-olimpiiskoho-ordena/>
12. Черчатий І. Феномен Віталія Романенка. URL: <https://fcvorskla.com.ua/news/fenomen-vitalija-romanenko/>